

ECRI

European Commission against Racism and Intolerance
Commission européenne contre le racisme et l'intolérance

CRI (2003) 7
Version suédoise
Swedish version

Europakommissionen mot rasism och intolerans

ANDRA RAPPORTEN OM SVERIGE

Antagen den 28 juni 2002

Strasbourg, 15 april 2003

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

För mer information om arbetet inom Europakommissionen mot rasism och intolerans (ECRI) och om Europarådets andra aktiviteter på området hänvisas till :

ECRI-sekretariatet
Generaldirektoratet för mänskliga rättigheter – DG II
Europarådet
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: +33 (0) 3 88 41 29 64
Tel.: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-post: combat.racism@coe.int

Besök vår webbplats: www.coe.int/ecri

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	5
EXEKUTIVT SAMMANDRAG.....	6
AVSNITT I: ÖVERSIKT ÖVER SITUATIONEN	7
A. INTERNATIONELLA RÄTTSINSTRUMENT	7
B. BESTÄMMELSER I GRUNDLAGEN OCH ANDRA GRUNDLÄGGANDE BESTÄMMELSER.....	7
- Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen	8
- Lagar om nationella minoriteter och användningen av minoritetsspråk... ..	8
- Lag om svenskt medborgarskap	9
- Förhållandet mellan kyrkan och staten	9
C. BESTÄMMELSER I BROTTSBALKEN	9
- Hets mot folkgrupp	9
- Förledande av ungdom	10
- Olaga diskriminering	10
- Allmänna brott med rasistiskt motiv	11
- Rasistiska organisationer	11
D. CIVILRÄTTSLIGA OCH FÖRVALTNINGSRÄTTSLIGA BESTÄMMELSER	11
- Förbud mot diskriminering i arbetslivet.....	11
E. RÄTTSVÄSENDET	12
F. SPECIALISERADE ORGAN OCH ANDRA INSTITUTIONER	12
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO)	12
- Integrationsverket	13
- Rådet för etnisk jämlikhet och integration.....	13
G. UTBILDNING OCH FORTBILDNING/MEDVETANDEHÖJNING	14
- Polisen	14
- Skolor.....	14
H. MOTTAGANDE AV PERSONER SOM INTE ÄR SVENSKA MEDBORGARE OCH DERAS STÄLLNING	15
- Flyktingar och asylsökare	15
- Lagen om särskild utlänningskontroll 1991.....	16
I. TILLGÅNG TILL TJÄNSTER TILLGÄNGLIGA FÖR ALLMÄNHETEN	16
- Tillgång till sociala tjänster såsom hälso- och sjukvård, socialvård och bostäder	16
J. SYSSELSÄTTNING	17
K. UTSATTA GRUPPER	19
- Personer med invandrarursprung.....	19
- Invandrarkvinnor	19
- Den muslimska folkgruppen	19
- Den samiska folkgruppen.....	20
- Den romska folkgruppen	20
- Den judiska folkgruppen.....	21
L. KARTLÄGGNING AV SITUATIONEN I LANDET	21

-	Data och statistik.....	21
M.	VISSA INSTITUTIONERS BETEENDE (PÅ CENTRAL OCH LOKAL NIVÅ)	22
-	Polisen	22
-	Privata säkerhetsföretag	22
N.	MEDIER	22
AVSNITT II – FRÅGOR VÄRDA SÄRSKILD UPPMÄRKSAMHET		23
O.	RASISTISKT VÅLD OCH TRAKASSERIER	23
P.	VARDAGSDISKRIMINERING	24
Q.	BRISTANDE INTEGRATION I SAMHÄLLET AV PERSONER MED INVANDRARBAGGRUND	25
BIBLIOGRAFI		27

Förord

Europakommissionen mot rasism och intolerans (ECRI) är ett organ inom Europarådet sammansatt av oberoende medlemmar. Den har till syfte är att bekämpa rasism, främlingshat, antisemitism och intolerans på paneuropeisk nivå, med utgångspunkt i skydd för de mänskliga rättigheterna.

En av pelarna i ECRI:s arbetsprogram är uppläggningsen land för land, där man analyserar situationen beträffande rasism och intolerans i de olika medlemsstaterna inom Europarådet och föreslår hur man kan ta itu med de identifierade problemen.

I slutet av 1998 avslutade ECRI första omgången av sina landrapporter för samtliga medlemsstater. ECRI:s första rapport om Sverige är daterad den 16 oktober 1998 (publikationsdatum den 24 maj 1999). Den andra fasen av land för land-arbetet, som inleddes i januari 1999, består i att en andra rapport tas fram för varje medlemsland. Syftet med dessa andragångsrapporter är att följa upp förslagen i förstagångsrapporterna, att uppdatera informationen i dem och att ge en mer djupgående analys av vissa frågor av särskilt intresse i det berörda landet.

En viktig fas i ECRI:s land för land-arbete är en konfidentiell dialog med de nationella myndigheterna i det berörda landet, innan rapporten slutligen antas. Nytt för den andra omgången av landsrapporter är att det anordnas ett kontaktbesök för ECRI-rapportörer innan utkastet till den andra rapporten skrivs.

Kontaktbesöket i Sverige ägde rum den 8-12 april 2002. Under besöket sammanträffade rapportörerna med representanter för olika ministerier och allmänna verk ansvariga för frågor som rör ECRI:s mandat. ECRI framför sitt hjärtliga tack till de svenska nationella myndigheterna för deras helhjärtade samarbete med anordnandet av kontaktbesöket, och särskilt till de personer som mötte delegationen. De gav alla mycket värdefull information inom sina respektive kompetensområden. ECRI vill också tacka den svenske sambandstjänstemannen, vars effektivitet och samarbete uppskattades mycket av ECRI:s rapportörer.

Slutligen vill ECRI tacka samtliga representanter för de icke-statliga organisationer som rapportörerna träffade under kontaktbesöket för deras värdefulla bidrag till uppdraget.

Följande rapport sammanställdes av ECRI under eget ansvar. Den avser situationen den 28 juni 2002. Eventuell utveckling som skett efter den dagen omfattas inte av analysen och tas inte hänsyn till i ECRI:s slutsatser och förslag.

Exekutivt sammandrag

Sverige har vidtagit ett antal nya och positiva åtgärder för att bekämpa rasism och diskriminering under senare år. Särskilt har man utarbetat ett rättsligt och politiskt ramverk för att förbättra de nationella minoriteternas situation, sett över sin lagstiftning om diskriminering i arbetslivet, antagit en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, och nyligen granskat sin integrationspolitik för att göra den mer verkningsfull. Alla dessa initiativ grundar sig på Sveriges avsevärda ansträngningar att effektivt tackla problemen med rasism och diskriminering.

Ändå kvarstår problem med rasism, främlingshat, antisemitism och intolerans i Sverige. Även om Sverige idag har blivit ett samhälle som är hem för personer från många olika kulturer och med olika bakgrund, har medlemmar i minoritetsgrupper, särskilt personer med invandrarursprung, fortfarande svårt att känna sig helt delaktiga i det svenska samhället och är fortfarande delvis utestängda från dess strukturer. De möter diskriminering och orättvis behandling på arbets- och bostadsmarknaden, på allmänna platser såsom restauranger och diskotek, inom utbildning och på andra områden. I samhället och på viktiga institutioner är man ofta inte medveten om diskrimineringsfrågor, och den relevanta lagstiftningen är starkt underanvänd. Det brister också i utvärderingen av politiken. Aktiviteterna hos extrem- högerorganisationers och rörelers sida, inbegripet våldshandlingar och produktion av vit makt-musik, är fortfarande oroande.

I denna rapport rekommenderar ECRI att Sveriges myndigheter vidtar åtgärder på ett antal områden. Här rekommenderas bland annat att lagstiftningen stärks och tillämpas effektivt och att medvetandehöjande åtgärder intensifieras för att bekämpa särskilt rasdiskriminering, att ytterligare åtgärder vidtas för att bekämpa problemet med rasistiskt våld, att aktuella initiativ som syftar till att förbättra integrationen av personer med invandrarursprung i samhället fortsätts och bevakas, däribland åtgärder som söker höja allmänhetens acceptans av personer från minoritetsgrupper som likvärdiga samhällsmedlemmar, och att åtgärder vidtas för att till fullo tillämpa och bevaka politik och lagstiftning som rör nationella minoriteter.

AVSNITT I: ÖVERSIKT ÖVER SITUATIONEN

A. Internationella rättsinstrument

1. Sverige har undertecknat och ratificerat ett stort antal internationella rättsinstrument relevanta för kampen mot rasism och intolerans. Sedan ECRI:s senaste rapport offentliggjordes har Sverige ratificerat bland annat europeiska stadgan om skydd för regionala eller minoritetsspråk och ramkonventionen om skydd av nationella minoriteter, och därmed upprättat ett ramverk för skydd av nationella minoriteter och minoritetsspråk i landet.
2. Bland de rättsliga instrument som Sverige ännu inte ratificerat uppmanar ECRI med kraft Sverige att ratificera protokoll 12 i Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter för att ge ett omfattande skydd mot diskriminering enligt konventionen. Vidare har ILO:s konvention nr 169 om urbefolkningar ännu inte ratificerats av Sverige. En kommitté har studerat frågan om ratificering av denna konvention och framlade i mars 1999 en rapport som rekommenderade anslutning till konventionen inom fem år. ERCI uppmanar Sverige att snarast möjligt ratificera ILO:s konvention nr 169.
3. Internationella rättsliga instrument, fördrag och överenskommelser blir inte automatiskt del av nationell lag i Sverige. Fördrag måste införlivas i svensk lag för att de skall gälla i svensk domstol och i förvaltningen. Detta sker antingen genom att det särskilt anges i lagen eller förordningen att bestämmelserna i fördraget är direkt tillämpliga på Sverige, eller genom s.k. transformering, där bestämmelserna i avtalet översätts till svenska och läggs till den svenska förordningen eller skrivs om till svensk lagtext. Om de materiella bestämmelserna i fördraget överensstämmer med innehållet i aktuell svensk lag, anser man att ingen speciell åtgärd är föranledd.

B. Bestämmelser i grundlagen och andra grundläggande bestämmelser

4. I regeringsformen 1 kap. 2 § krävs av staten att den skall respektera "alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet". Mer specifikt uppmanas i fjärde stycket i denna bestämmelse offentliga myndigheter att främja etniska, språkliga eller religiösa minoriteters kulturella utveckling. Dessa krav är emellertid endast rekommendationer till den lagstiftande församlingen, utan särskildnormerande kraft.
5. Enligt bestämmelsen regeringsformen 2 kap. 15 § får lag eller annan föreskrift inte innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet. I regeringsformen 2 kap. 22 § 1(7) är utlänning som vistas i riket likställd med svenska medborgare i fråga om skydd mot missgynnande på grund av ras, hudfärg, etniskt ursprung eller kön. Enligt regeringsformen 2 kap. 23 § får lag eller annan föreskrift inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som säkerställer åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen (artikel 14). Det finns emellertid ingen bestämmelse i grundlagen som specifikt skyddar alla personer mot diskriminering på grund av ras, hudfärg, religion, nationalitet eller nationellt eller etniskt ursprung. ECRI understryker att en bestämmelse med mer precisa garantier och mer precist skydd mot diskriminering på grund av ras etc bör införas.

6. De olika grundläggande rättigheter som skyddas i andra kapitlet i regeringsformen, t ex i 15 §, är lagligen bindande. En domstol eller administrativ myndighet kan emellertid bortse från en lag eller förordning som åsidosätter en grundläggande rättighet endast om åsidosättandet är "uppenbart", och saken kommer därför sällan upp i svensk domstol. ECRI upprepar rekommendationen i sin första rapport att Sverige bör överväga om grundlagsskyddet mot eventuell diskriminering i lagar och förordningar är tillräckligt i praktiken.

- **Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen**

7. Åsidosättande av bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen på grund av de berörda yttranden rasistiska natur undersöks och åtalas av Justitiekanslern. Det har emellertid noterats att preskriptionstiden utgör ett allvarligt hinder för framgångsrika åtal. Materialet måste nämligen ha spritts högst sex månader respektive ett år tidigare, beroende på typen av material. Det är ofta inte lätt att avgöra när spridningen skedde, särskilt för musikupptagningar av sk "white noise", där publikationsdatum ofta avlägsnas av just den orsaken, och det har därför visat sig mycket svårt att väcka åtal i sådana fall. ECRI noterar med intresse att preskriptionstiderna för sådana fall från och med 2003 kommer att vara desamma som preskriptionstiderna för motsvarande brott enligt brottslagen.

- **Lagar om nationella minoriteter och användningen av minoritetsspråk**

8. Sedan Sverige ratificerat ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter betraktas samer, romer, finlandssvenskar, tornedalsfinnar och judar som nationella minoriteter. Efter ratificeringen av europeiska stadgan om regionalt eller minoritetsspråk, antogs två lagar beträffande minoritetsspråk, nämligen lagen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar, och lagen om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Enligt dessa lagar har personer som talar de språken rätt att använda sitt modersmål vid sina kontakter med förvaltningsmyndigheter och i domstolar i de geografiska områden där de språken talats av hävd och fortfarande används i tillräcklig utsträckning. Lagarna trädde i kraft den 1 april 2000.
9. Fem minoritetsspråk har erkänts som nationella minoritetsspråk nämligen samiska, finska, meänkieli, romani och jiddisch. Elever som talar dessa språk som modersmål har rätt till modersmålsundervisning i skolan. Det finns också statliga sameskolor, där undervisningen sker delvis på samiska. ECRI noterar med intresse att personer som talar samiska, meänkieli och romani har rätt till modersmålsundervisning även i fall då antalet elever är mindre än fem (minimiantalet för andra språk). Det har emellertid framkommit att tillgång till undervisning på minoritetsspråken inte är lika i alla kommuner eller för samtliga berörda språk. ECRI inser de praktiska svårigheterna med att uppnå så ambitiösa mål för undervisning i de nationella minoriteternas språk, men anser att ytterligare ansträngningar bör göras för att övervaka tillämpningen av bestämmelsen om ämnesundervisning på modersmålet och för att säkerställa att rätten till undervisning på modersmålet är i praktiken garanterad i alla kommuner för elever som önskar detta. ECRI noterar att Skolverket i maj 2002 kom ut med en rapport om hur modersmålsundervisningen i Sverige kan stärkas, och uppmanar myndigheterna att utan dröjsmål införa rekommendationerna i rapporten.

10. På ett mer allmänt plan och med tanke på att lagstiftning och politik rörande nationella minoriteter är något relativt nytt för Sverige, rekommenderar ECRI myndigheterna att se till att det finns tillräckligt med resurser och strukturer, t ex en övervakningsmekanism, för att genomföra lagstiftningen och politiken på området. ECRI rekommenderar också myndigheterna att utveckla och införa utvärderingsåtgärder för att bedöma vilka praktiska verkningar som de nya åtgärderna får för de nationella minoriteterna, och att vid behov ytterligare finslipa lagstiftningen och politiken på området.

- ***Lag om svenskt medborgarskap***

11. En ny lag om svenskt medborgarskap trädde i kraft den 1 juli 2001. Enligt den nya lagen tillåts dubbelt medborgarskap, och det har blivit enklare för ungdomar och barn att bli svenska medborgare. Efter fem års vistelse i Sverige behöver de bara göra en enkel anmälan. Statslösa barn som är födda i Sverige kan få medborgarskap omedelbart, medan andra statslösa barn kan få medborgarskap efter tre år. I lagen förkortas också hemvistkravet för naturalisering av personer som är gifta med svenska medborgare.
12. Antalet personer som ansöker om naturalisering har visserligen ökat något sedan den nya lagen om svenskt medborgarskap infördes, men inte i samma utsträckning som förväntats. ECRI anser att ytterligare åtgärder bör vidtas för att sprida information om de lindrigare kraven för naturalisering.

- ***Förhållandet mellan kyrkan och staten***

13. ECRI noterar att den formella länken mellan Svenska kyrkan och staten nyligen brutits, och hoppas att eventuella bestämmelser som härrör från denna tidigare relation och som kan ha haft en diskriminerande effekt på personer som tillhör minoritetsreligioner avskaffas som resultat av detta.

C. Bestämmelser i brottsbalken

- ***Hets mot folkgrupp***

14. Enligt 16 kap. 8 § i brottsbalken är hets mot folkgrupp straffbart. Brottet består i att i uttalanden eller annat meddelande som sprids hota eller uttrycka missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Spridning genom en organisation eller liknande grupp är också straffbart. Hets mot folkgrupp är också straffbart när handlingen begås skriftligen, genom film, ljudupptagning och andra sådana medier, inklusive Internet. Bestämmelsen omfattar också budskap i form av bilder eller gester. Högsta Domstolen fastslog 1996 att det kan utgöra hets mot folkgrupp att bära symboler som kan associeras med nazisternas förföljelse av judar och andra personer.
15. Högsta straff för brottet hets mot folkgrupp är två års fängelse. Böter utdöms om brottet är "ringa", ett begrepp som inte definieras i brottsbalken. ECRI noterar med intresse att ett lagförslag som syftar att höja straffet för grova fall av hets mot folkgrupp, såsom mer omfattande spridning av rasistiskt material, har godkänts av riksdagen och träder i kraft 1 januari 2003.

- **Förledande av ungdom**

16. Enligt 16 kap. 12 § i brottsbalken är det straffbart att bland barn eller ungdom sprida en skrift, bild eller teknisk upptagning som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. Denna bestämmelse har använts för att bestraffa spridande av rasistisk propaganda till ungdom genom exempelvis försäljning av cd-upptagningar utan hinder av bestämmelserna i yttrandefrihetsgrundlagen.

- **Olaga diskriminering**

17. Enligt 16 kap. 9 § i brottsbalken är det straffbart för en person att i sin verksamhet eller vid anordnandet av allmän sammankomst eller offentlig tillställning diskriminera någon på grund av dennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller sexuella läggning. Detta omfattar även personer som är anställda i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag. Högsta straff är ett års fängelse.
18. Olaga diskriminering har rapporterats i form av vägrat tillträde till restauranger (vilket verkar vara ett särskilt allvarligt problem för afrikaner i Stockholm), och diskriminerande behandling från butikers, bostadsföretag- och bostadsrättsföreningars, arbetsplatsers och bussbolags sida. Under senare år har över 200 fall av olaga diskriminering anmälts årligen. Trots en ökning i diskrimineringsanmälningar, särskilt vägrat tillträde till restauranger, och trots uppmaning från Riksåklagaren till åklagare att prioritera denna typ av brott, har emellertid få fall tagits inför rätta, och som mest en eller två fällande domar uppnåtts per år. Det anses därför allmänt att lagen mot olaga diskriminering inte tillämpas effektivt. En orsak till detta är att den bevisnivå som krävs i brottsmål gör det svårt att få en fällande dom. Dessutom har domstolarna satt en hög nivå beträffande uppsåtet att diskriminera, som måste bevisas. Bristen på effektiv tillämpning har medfört att många personer som utsatts för olaga diskriminering inte ens anmäler diskrimineringen för polisen, eftersom de inte tror att de kommer att få upprättelse.
19. ECRI understryker att det krävs en djupgående granskning och analys av orsakerna till att lagen om olaga diskriminering inte tillämpas, så att åtgärder för att förbättra effektiviteten kan fastställas, och noterar med intresse att en särskild utredare som tillsatts av regeringen för att granska bestämmelsen kommit fram till att det vore mer effektivt att bekämpa diskriminering i civilrätten. Ett parlamentarisk kommitté nu frågan. ECRI understryker särskilt behovet att säkerställa att poliser som arbetar på fältet görs fullständigt medvetna om förbudet mot diskriminering och utbildas att vidta omedelbara och lämpliga åtgärder när anmälan om sådan diskriminering görs till dem. ECRI anser också att det med tanke på svårigheten att nå fällande dom vid diskrimineringsmål i straffrätten vore lämpligt att införa bestämmelser i civil- och förvaltningsrätt mot diskriminering på alla områden (se nedan, Civilrättsliga och förvaltningsrättsliga bestämmelser). ECRI uppmanar också de svenska myndigheterna att använda andra rättsliga åtgärder t ex beviljande och indragning av utskänkningstillstånd, för att bekämpa diskriminering vid tillträde till allmänna platser såsom barer och restauranger, och noterar den föreskrift som regeringen givit Folkhälsoinstitutet att informera restauratörer och myndigheter som beslutar om tillstånd om möjligheten att sätta in sådana sanktioner vid olaga diskriminering.

- **Allmänna brott med rasistiskt motiv**

20. Enligt 29 kap. 2 § 7 brottsbalken ska rasistiska motiv hos den tilltalade beaktas som försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet av brottsliga handlingar såsom misshandel, olaga hot, ofredande och vållande av skada. Det befaras emellertid att detta inte tillämpas i tillräcklig utsträckning. Vidare har det noterats att det är svårt att övervaka tillämpningen, eftersom eventuella rasistiska motiv för sådana brott inte tas upp i polisens statistik och domstolarna inte är förpliktade att meddela i sina domar att de tagit hänsyn till en tilltalads rasistiska motiv som en försvårande omständighet. Det har därför nyligen föreslagits att domstolarna skall föreläggas att skicka sina domar till Brottsförebyggande rådet i fall då rasism har beaktats som försvårande omständighet. ECRI understryker att ytterligare ansträngningar bör göras för att säkerställa att domstolarna i full utsträckning använder möjligheten att beakta de tilltalades rasistiska motiv som en försvårande omständighet vid bestämmandet av straffen.

- **Rasistiska organisationer**

21. Rasistiska organisationer som finns i landet, är för närvarande inte förbjudna i Sverige. Myndigheterna hävdar att verksamheten inom sådana organisationer effektivt bemöts med annan lagstiftning såsom straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp. ECRI understryker att det, i avsaknad av förbud mot rasistiska organisationer och med tanke på att ett antal sådana organisationer och nätverk är aktiva i Sverige, är särskilt viktigt att se till att gällande lagstiftning för att kuva sådana organisationer och deras medlemmars olagliga aktiviteter tillämpas fullständigt och konsekvent.

D. Civilrättsliga och förvaltningsrättsliga bestämmelser

- **Förbud mot diskriminering i arbetslivet**

22. Den 1 maj 1999 trädde en ny lag om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet i kraft. Den ersatte 1994 års lag mot etnisk diskriminering. Med denna lag åtgärdas många av bristerna i den tidigare lagstiftningen. Den nya lagen gäller arbetsmarknadens alla sektorer och alla kategorier arbetstagare och arbetssökande, och förbjuder både direkt och indirekt diskriminering. Vidare behöver en arbetstagare eller en arbetssökande inte bevisa att arbetsgivaren avsåg att diskriminera med en viss handling; om han eller hon kan visa att arbetsgivaren behandlade honom eller henne mindre gynnsamt än denne skulle ha behandlat någon från en annan etnisk grupp, ligger bevisbördan hos arbetsgivaren, som måste förklara motiven för behandlingen. I lagen fastslås också att det är arbetsgivarens ansvar att vidta målinriktade åtgärder för att aktivt främja etnisk mångfald i arbetslivet. Ansvar för att övervaka att lagen efterlevs vilar på Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
23. Sedan den nya lagen trädde i kraft har antalet anmälningar till ombudsmannen stigit. Många fall görs upp genom förlikning, men vissa har tagits till Arbetsdomstolen med lyckat resultat. Det uppskattas emellertid att antalet anmälningar fortfarande är mycket lågt jämfört med omfattningen av diskriminering som man vet förekommer i arbetslivet.

24. För närvarande omfattar inte civil- eller förvaltningsrätten diskriminering på andra områden än arbetsmarknaden, men en ny lag om likabehandling av studerande på högskolenivå har nyligen trätt i kraft. Som nämnts tidigare (se punkt 18) är de sanktioner mot diskriminering utanför arbetslivet som avses i bestämmelserna om olaga diskriminering underanvända. ECRI understryker behovet av att ge effektiv upprättelse vid diskriminering på alla samhällsområden, inte bara i arbetslivet, och rekommenderar att Sverige antar civil- och förvaltningsrättslig lagstiftning som skyddar mot diskriminering på alla områden såsom tillträde till offentliga platser, till tjänster och varor avsedda för allmänheten och till bostäder, hälsa och utbildning. ECRI noterar att ett förslag till civilrättsliga bestämmelser på området, som lagts fram av en av regeringen tillsatt särskild utredare för att studera frågan (se punkt 19 ovan), nu granskas av statliga och icke-statliga organisationer, och att en proposition kommer att läggas fram inför riksdagen under våren 2003. Vidare kommer den parlamentariska utredning som tillsatts för att studera möjligheten att införa en sammanhållen diskrimineringslagstiftning för alla de skilda diskrimineringsgrunderna och samhällsområdena att lägga fram sina förslag senast den 1 december 2004.

E. Rättsväsendet

25. Som nämnts ovan verkar gällande lagstiftning för bekämpning av rasism och diskriminering vara underanvänd. En anledning som framhållits är bristen på medvetenhet och tillämpning från rättsväsendets sida, dvs polisen, allmänna åklagaren och domstolarna. Ett annat problem är diskriminering och rasism inom kriminalvården. ECRI noterar med intresse att ett antal satsningar nyligen gjorts för att förbättra rättstillämpningen vid rasistiska och diskrimineringsbrott, bland annat en kartläggning och analys utförd av Brottsförebyggande rådet av åtgärder vidtagna inom väsendet för att förbättra responsen vid rasistiska brott. ECRI uppmanar de svenska myndigheterna att noga följa situationen.
26. ECRI välkomnar de olika antagna strategierna men understryker ändå behovet av att säkerställa att handlingsplaner som antas på central nivå verkligen filtrerar ned till lokal nivå och till enskilda som arbetar på fältet på olika områden i landet. I detta avseende är det viktigt att från början inrätta system för att utvärdera vilken effekt som breda politiska riktlinjer har på situationen ute i verkligheten.

F. Specialiserade organ och andra institutioner

- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO)

27. Sedan 1986 har Sverige haft ett organ med särskilt ansvar för rasdiskrimineringsfrågor nämligen Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO). Enligt lagarna mot diskriminering i arbetslivet, lagen om ombudsmannen mot etnisk diskriminering från 1999 och lagen om likabehandling av studenter i högskolan är det DO:s uppgift att förhindra att diskriminering förekommer i arbetslivet, av studenter i högskolan eller på andra samhällsområden. DO:s uppgifter är att undersöka anmälda fall av diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och ta dem till Arbetsdomstolen eller, om fallet rör studenter i högskolan, till tingsrätten, vidare att med råd och på annat sätt hjälpa personer som utsatts för diskriminering att hävda sin rätt, att genom diskussioner med myndigheter, företag och organisationer och genom opinionsbildning,

information och på andra sätt ta initiativ till åtgärder för att motverka diskriminering samt att lägga fram rekommendationer till regeringen om lagändringar och andra åtgärder för att bekämpa diskriminering.

28. Anmälningarna till DO om diskriminering i arbetslivet har tredubblats sedan 1997. ECRI noterar med tillfredsställelse att resurserna till DO har ökat avsevärt från 2001, och hoppas att resurserna till detta organ fortsätter att öka för att DO skall få bättre möjlighet att utreda individuella anmälningar och sprida information till arbetsgivare och fackföreningar om de krav som ställs i den nya lagen.
29. Eftersom lagen om ombudsmannen mot diskriminering inte omfattar annan diskriminering än sådan som förekommer i arbetslivet eller mot studenter i högskolan, är DO:s kompetens inom andra sektorer begränsad till att ge berörda personer råd om andra tillgängliga alternativ, att undersöka omständigheterna och att överlägga med berörda parter. Den kommitté som tillsatts för att överväga en breddning av diskrimineringslagstiftningen (se punkt 19 och 24 ovan) har också fått i uppdrag att se över ansvarsområdena och uppgifterna för de olika ombudsmännen på diskrimineringsområdet och att överväga en utvidgning av DO:s uppgifter till andra områden. ECRI anser det mycket önskvärt att ombudsmannen ges mer kompetens att ingripa i diskrimineringsfrågor på andra områden.

- ***Integrationsverket***

30. I december 1997 antog riksdagen regeringens proposition om integrationspolitiken. I propositionen framhölls att Sveriges etniska och kulturella mångfald bör tas som utgångspunkt för den generella politikens utformning och genomförande på alla samhällsområden och samhällsnivåer. En av följderna av antagandet av propositionen var att Integrationsverket inrättades i juni 1998.
31. Integrationsverket är den centrala administrativa myndigheten för integrationsfrågor och har övergripande ansvar för att integrationspolitiska mål och synsätt får genomslag på olika samhällsområden. En av Integrationsverkets främsta uppgifter är att studera den sociala utvecklingen och samla information om situationen och utvecklingen på olika samhällsområden. Integrationsverket är även ansvarigt för att främja lika rättigheter och möjligheter för alla, oberoende av etnisk och kulturell bakgrund, och för att förhindra och bekämpa rasism, främlingshat och etnisk diskriminering. Integrationsverket, som har omfattande kontakter med andra nationella myndigheter, kommuner, organisationer och andra parter, beviljar även medel till lokala utvecklingsprojekt och bevakar och rapporterar om framgångsrika strategier för detta arbete.

- ***Rådet för etnisk jämlikhet och integration***

32. Rådet för etnisk jämlikhet och integration inrättades 1997 och omfattar företrädare för regeringen och invandrarorganisationer, andra icke-statliga organisationer, religiösa samfund och arbetsmarknadens parter. Rådet har bildats av integrationsministern och utgör ett forum för dialog och utbyte av erfarenheter. Det sammanträder tre till fyra gånger om året.

33. ECRI understryker behovet av att fortlöpande bevaka och utvärdera resultaten från och effektiviteten hos olika specialiserade institutioner som arbetar med att bekämpa rasism och intolerans.

G. Utbildning och fortbildning/medvetandehöjning

- Polisen

34. Rikspolisstyrelsen har vidtagit åtgärder såsom riktade rekryteringskampanjer för att öka antalet studerande med invandrarbakgrund vid Polishögskolan. Grundutbildningen vid Polishögskolan har gjorts om och större plats givits till etiska, internationella och etniskt relaterade frågor. ECRI understryker behovet av att fortsätta med och utöka medvetandehöjande åtgärder för poliser, såväl under själva utbildningen som fortbildningen, för att inpränta vikten av att klagomål om rasism och diskriminering prioriteras och att relevanta brottsbestämmelser på området tillämpas till fullo.

- Skolor

35. Kommunerna har avsevärd frihet att utforma sina skolsystem, men i läroplanen anges vissa värderingar, såsom jämlikhet, som måste ges uttryck i undervisningen. I skollagen, som stärktes 1998, står det nu att alla i skolsystemet måste arbeta aktivt för att bekämpa alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiskt beteende.
36. Läroplanen har visserligen skrivits om så att den nu omfattar undervisning om nationella minoriteter och minoritetsspråk, men det finns inte tillräckligt med undervisningsmaterial om Sveriges nationella minoriteter och de olika minoritetsgrupper som lever i Sverige idag.
37. ECRI noterar att problemet med de facto segregering i utbildningen som resultat av de facto boendesegregering och problemet med etniska trakasserier i skolorna betyder att barn med invandrarbakgrund riskerar att marginaliseras i skolmiljön. Vidare noterar ECRI att det är bland ungdomen som rasistiska grupper, ideologier och företeelser finner gensvar. Med tanke på den grundläggande roll som skolan spelar i främjandet av integration och i utformandet av unga människors attityder uppmuntrar ECRI myndigheterna att se till att det framställs undervisningsmaterial i frågor om rasism och diskriminering och om historia och kultur för de olika folkgrupper som lever i Sverige, och att detta material får allmän spridning i skolorna både i grundskola och gymnasium. I detta sammanhang välkomnar ECRI aktiviteter såsom projektet "Levande historia" om förintelsen och det kommande inrättandet av ett permanent Forum för levande historia med särskild inriktning på ungdomar.

H. Mottagande av personer som inte är svenska medborgare och deras ställning

- Flyktingar och asylsökare

38. Den svenska asylnpolitiken styrs av utlänningslagen och utlänningsförordningen samt av lagen och förordningen om mottagande av asylsökande m fl. Sverige ger skydd till flyktingar och andra som är i behov av internationellt skydd. Migrationsverket har administrativt ansvar för att hantera asylprocessen. Utlänningsnämnden hanterar överklaganden, men sedan en parlamentarisk utredning 1999 rekommenderat att nämnden ersätts av en ordinarie domstol för att förbättra asylsökandenas rättsliga ställning kommer förvaltningsdomstolarna inom kort att ta över ansvaret för hantering av överklaganden.
39. Sverige har under senare år skärpt sina bestämmelser och förfaranden beträffande asyl, och olika aspekter av nyare politik och praxis rörande asylsökande har kritiserats. Beträffande återsändning av personer som fått avslag på sin asylansökan har det förekommit fall då personer mot sin vilja deporterats till länder som var helt okända för dem, på grund av svårigheter att fastställa deras nationalitet. En kommitté har tillsatts för att undersöka dessa frågor och vid behov lägga fram rättsliga förslag rörande de aktuella bestämmelserna om verkställigheten av avvisningsbeslut i utlänningslagen. I vissa fall har det också ifrågasatts om påtvingat återvändande av en asylsökande till dennes ursprungsland eller till ett visst säkert tredje land utgör ett åsidosättande av Sveriges förpliktelse enligt artikel 3 i FN-konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Vissa fall av övervåld och/eller ovanliga fasthållningsmetoder som polisen använt sig av vid avlägsnande av utlänningar från Sverige har under senare år ådragit sig kritik.
40. ECRI uppmanar myndigheterna att noga beakta de frågor som rests ovan och se till att den tendens mot skärpt asylnpolitik som tycks kunna ses i Sverige inte leder till en urholkning av asylsökandes rätt att få uttömmande och rättvis behandling av sin ansökan och att behandlas korrekt även när deras ansökan har avvisats. ECRI uppmanar myndigheterna att se till att asylsökande som kommer till Sverige har tillgång till fullständig och lätt åtkomlig information på ett antal språk och kostnadsfri rättshjälp så att de kan göra en korrekt asylansökan. ECRI noterar att en skärpning av asylbestämmelserna också kan leda till en viss grad av fördomar och stereotyp tänkande om asylsökande, och understryker därför behovet att se till att personer som arbetar med gränskontroll och med första kontakten med asylsökande får grundutbildning och fortlöpande utbildning i icke-diskrimineringsfrågor och i sin egen roll, för att säkerställa att asylsökandes rättigheter respekteras till fullo.
41. Asylsökande erbjuds inkvartering i en mottagningsförläggning. Om en asylsökande önskar ordna med egen bostad beviljas bidrag som hjälp till hyran. Asylsökande som inte har någon inkomst eller några tillgångar, beviljas ett dagligt bidrag. Trängande och akut hälso- och tandvård som inte kan uppskjutas ges åt asylsökande. Barn har rätt till hälso- och tandvård på samma villkor som personer som är bosatta i Sverige. Barn har rätt till undervisning i grundskola och gymnasium under hela processen, men i praktiken undervisas de av praktiska och språksvårigheter ofta i separata klasser. ECRI har med tillfredsställelse erfarit att undervisning i asylsökande barns modersmål ges i princip, men noterar att det är brist på lämpliga lärare för vissa språk.

42. Medan fallen behandlas förväntas alla asylsökande delta i någon form av organiserad verksamhet och i svenskundervisning. Den som utan skälig anledning inte deltar kan få sitt bidrag sänkt. I princip får asylsökande inte söka eller ta emot betalt arbete under asyلفörfarandet. Om det emellertid är sannolikt att beslutet i första instansen kommer att ta över fyra månader, får asylsökanden arbeta utan arbetstillstånd. ECRI välkomnar denna bestämmelse och framhäver den viktiga roll som förvärvsarbete spelar för att hjälpa asylsökande att bli delaktiga i samhället och uppehålla sin mentala hälsa. ECRI noterar emellertid att många asylsökande i praktiken får vänta länge på ett beslut i första instansen, och att många sedan fortsätter sin ansökan med att överklaga, och rekommenderar därför att de svenska myndigheterna överväger att ytterligare utöka asylsökandes rätt att arbeta.
43. Under senare år har ett särskilt problem uppkommit genom ensamkommande barn som söker skydd eller asyl. Kommunerna är ansvariga för att ta hand om sådana barn, men situationen har visat sig svår att hantera. Mottagningsanläggningar har behövt ta emot många fler barn än de är avsedda för. Det har till och med varit rapporter om barn som försvunnit från anläggningarna och använts i prostitution. ECRI uppmanar myndigheterna att skyndsammast ta itu med det särskilda problemet med ensamkommande barn och se till att barnets rätt till skydd och till en stabil situation ges absolut prioritet. I sammanhanget välkomnar ECRI att barnkonventionen inkorporerats i den omarbetade utlänningslagen av 1997, och att myndigheterna för närvarande granskar möjligheten att förbättra det aktuella rättsliga ramverket för mottagande av ensamkommande barn.

- ***Lagen om särskild utlänningskontroll 1991***

44. Enligt bestämmelserna i lagen om särskild utlänningskontroll får svenska polisen under vissa förhållanden använda hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning för att hålla utlännningar under bevakning. Syftet med denna lag är att förhindra politiskt motiverade våldshandlingar, hot och tvång. Det är Stockholms tingsrätt som avgör om lagen kan tillämpas på en viss utlännning. Lagen har använts 16 gånger (enligt 1999 års siffror) sedan den trädde i kraft. Det har förekommit rapporter om missbruk av hemlig teleavlyssning. ECRI noterar att alla lagar eller åtgärder som är enbart tillämpliga på utlännningar måste vara berättigade och baserade på skäliga och objektiva grunder och anser därför att behovet och den praktiska tillämpningen av denna lag regelbundet bör omprövas av myndigheterna.

I. **Tillgång till tjänster tillgängliga för allmänheten**

- ***Tillgång till sociala tjänster såsom hälso- och sjukvård, socialvård och bostäder***

Bostäder

45. Problemet med de facto boendesegregering i samhället blir alltmer pressande i Sverige. Så till exempel har befolkningen i vissa stadsdelar runt Stockholm nästan uteslutande invandrarbakgrund. Människor som är födda utomlands bor oftare i hyreslägenheter än svenskar, har svårt att få bostäder både i den allmännyttiga och den privata sektorn, och är oftare trångbodda. ECRI noterar vikten av att respektera minoritetsgruppsmedlemmarnas valfrihet när de väljer att

bosätta sig i stadsdelar där andra medlemmar av gruppen bor, men anser att det ofta är andra faktorer såsom social utslagning och diskriminering som ligger bakom den höga nivån av boendesegregering, och att denna i sin tur kan utgöra ett verkligt hinder för att personer av invandrabakgrund skall kunna känna sig delaktiga i det svenska samhället (se nedan, "Frågor värda särskild uppmärksamhet").

Utbildning

46. Den ovan nämnda de facto boendesegregeringen har lett till situationer där så gott som samtliga elever i skolor i vissa områden har invandrabakgrund och talar svenska som andraspråk. Sådana barn har mycket liten kontakt med barn från majoritetsgruppen eller med majoritetskulturen. Rapporter har publicerats som visar att frekvensen skolavbrott är högre för barn med invandrabakgrund än för andra barn, och att barn med invandrabakgrund är överrepresenterade i specialskolor. Problem med mobbning och etniska eller rasistiska trakasserier är också ganska utbredda.
47. ECRI noterar vikten av att fokusera på samhällets plikt att integrera barn och unga människor för att Sverige skall bli ett verkligt multikulturellt samhälle, och uppmanar därför myndigheterna att vidta åtgärder för att ta itu med svårigheterna för barn med invandrabakgrund att komma in på utbildning på samma villkor som majoritetsbarn, och att tackla problemen med diskriminering och missgynnande inom skolsystemet. I sammanhanget understryker ECRI vikten av att lärarna får utbildning i frågor som rör de mänskliga rättigheterna i frågor om rasism och diskriminering, i multikulturalism och i undvikande av stereotyp tänkande och fördomar som kan leda till diskriminering av barn med olika bakgrund. Program och strategier för att tackla problemen med mobbning och trakasserier i skolan bör också utvecklas och spridas över hela landet. I detta avseende noterar ECRI att två centrum har inrättats med syftet att höja medvetenheten om grundläggande värden bland skolpersonal och att underlätta tillgång till forskningsrön på området.

J. Sysselsättning

48. De invandrare som kom till Sverige under femtio- och sextiotalet från andra nordiska länder och från Sydeuropa hade få problem i en expanderande arbetsmarknad, särskilt inom tillverkningsindustrin. Sedan början av nittiotalet har det sett helt annorlunda ut, med hög arbetslöshet och låg representation i arbetskraften för personer med utländsk, särskilt icke-nordisk bakgrund. 2001 var sysselsättningsfrekvensen för personer med icke-europeiskt ursprung 54% jämfört med 77% bland personer med svenskt ursprung. Personer med invandrarursprung som lyckas få arbete lir fta kvar i lågavlönade anställningar med lågt status, oberoende av sin kvalifikationsnivå eller yrkeskompetens. Under de senaste fyra åren har det emellertid synts tecken på en ekonomisk uppgång, och detta tillsammans med vissa statliga initiativ har fått en viss effekt på invandrarnas deltagande i arbetsmarknaden.
49. Bland förklaringarna till invandrarnas svaga ställning på arbetsmarknaden är det dramatiskt försämrade arbetsmarknadsläget, konsekvenserna av strukturella förändringar inom de sektorer i svensk industri som traditionellt erbjudit anställning åt invandrare, nya krav i arbetslivet såsom god kommunikationsförmåga och individuella faktorer bland invandrarna såsom språksvårigheter och brist på lämpliga kvalifikationer. I sammanhanget är

validering av utländska kvalifikationer fortfarande förenat med problem på vissa områden. Så till exempel tvingas vissa utlänningar, på till synes otillräckliga grunder, genomgå ytterligare prov för att deras yrkeskvalifikationer skall godkännas. Visserligen ges personer som kommer till Sverige möjlighet att delta i svenskundervisning, men kurserna är ganska allmänna, och högutbildade kursdeltagare kan undervisas tillsammans med ej läskunniga, vilket inte nödvändigtvis ger nyanlända invandrare de språkkunskaper de behöver för att snabbt komma ut på arbetsmarknaden. Det har också ofta observerats att personer med invandrarbakgrund saknar tillgång till informella nätverk och strukturer som ofta leder till anställningsmöjligheter. Det har nyligen framhållits i flera statliga utredningar att det finns en klar risk för att det uppstår en etniskt och socialt segregerad arbetsmarknad och en ny typ av klassamhälle uppdelad längs etniska linjer.

50. Den roll som etnisk diskriminering spelar har diskuterats i decennier i utredningar och andra organ, men det har samtidigt konstaterats att diskrimineringens roll fortfarande underskattas när man försöker förklara skillnaderna i sysselsättning mellan majoritets- och minoritetsgrupper. Det är värt att nämna att anmälningar av diskriminering i arbetslivet som DO har tagit emot har ökat enormt under senare år – 272 fall rapporterades 2001, vilket är nära fem gånger så stor siffra som för 1997. – men DO:s kansli uppskattar att de registrerade anmälningarna bara utgör en liten procent av den faktiskt förekommande diskrimineringen.
51. Åtgärder som vidtagits för att förbättra invandrarnas ställning på arbetsmarknaden är bland annat arbetsmarknadsutbildning, praktikplatser och stöd från statens sida att starta eget företag. Den offentliga sektorn har fått i uppdrag att utveckla handlingsplaner för att öka mångfalden bland sina anställda. Inga program för positiv särbehandling finns för närvarande, men den parlamentariska utredning som skall granska diskrimineringslagstiftningen (se punkt 19 ovan) skall också att överväga möjligheten att införa positiv särbehandling som ett sätt att motverka verkningarna av diskriminering. ECRI understryker vikten av delaktighet i arbetsmarknaden för ett helt integrerat samhälle och uppmanar de svenska myndigheterna att fortsätta att inrikta sig på problemet med diskriminering på arbetsmarknaden och dess verkningar. ECRI uppmuntrar också myndigheterna att se till att ytterligare hinder för anställning av personer med invandrarbakgrund, t ex komplikationer eller dröjsmål vid valideringen av utländska kvalifikationer, tas bort. Med tanke på hur viktigt det är för möjligheterna till anställning att kunna tala svenska flytande, rekommenderar ECRI att åtgärder vidtas för att utveckla språkundervisning för vuxna som är mer riktad till specifika grupper, lätt att delta i för mer isolerade grupper såsom kvinnor i hemmet och specifikt avsedd för att hjälpa personer med invandrarbakgrund att komma ut på arbetsmarknaden. ECRI föreslår också att större vikt läggs vid värdet av flerspråkighet i arbetslivet.

K. Utsatta grupper

I detta avsnitt behandlas vissa minoritetsgrupper som kan vara särskilt utsatta för rasism, diskriminering och intolerans i det berörda landet. Avsikten är inte att ge en uttömmande översikt över samtliga minoritetsgruppers situation i landet, och det faktum att en viss grupp inte omnämns här skall inte tolkas som ett påstående att den inte är utsatt för rasism och diskriminering.

- ***Personer med invandrarursprung***

52. Ca 11% av Sveriges befolkning är född utomlands. Problemen med rastistikt våld och trakasserier och med den rasistpropaganda som sprids av nazistiska och andra extremistiska grupper har särskilt stora återverkningar på detta segment av den svenska befolkningen. Personer med invandrarbakgrund är särskilt utsatta för alla de yttringar av rasism och diskriminering som omnämns på annat ställe i denna rapport, på arbets- och bostadsmarknaden, i skolan och i samhället i allmänhet. I allmänhet kan sägas att ju mer en persons utseende skiljer sig från majoritetsbefolkningens desto mer rasism och diskriminering utsätts han eller hon för. Sålunda rapporteras afrikaner vara särskilt utsatta.
53. Problemet med bristande integration i det svenska samhället av personer med invandrarbakgrund behandlas mer ingående nedan (se "Frågor värda särskild uppmärksamhet").

- ***Invandrarkvinnor***

54. Kvinnor som kommer till Sverige, särskilt från Sydostasien, för att gifta sig med svenska medborgare och sedan utsätts för misshandel och övergrepp från sin partner, är speciellt sårbara på grund av bestämmelserna för uppehållstillstånd, enligt vilka ett begränsat tillstånd beviljas i två år innan kvinnan kan ansöka om permanent uppehållstillstånd efter att ha levt i ett parförhållande under en tvåårsperiod. Sådana kvinnor anser ofta att de inte kan lämna misshandelsförhållandet, eftersom de då skulle förlora sitt tillstånd att få stanna i Sverige. ECRI anser att åtgärder bör vidtas för att se till att kvinnor som inte är svenska medborgare och som vill lämna ett misshandelsförhållande inte hamnar i en sårbar situation beträffande sitt uppehållstillstånd i Sverige liknande den som skisserats ovan.
55. Det är också ett tilltagande problem med kvinnohandel från vissa östeuropeiska länder för prostitution.

- ***Den muslimska folkgruppen***

56. Efter händelserna den 11 september 2001 försökte visserligen vissa extremistpartier att underblåsa antimuslimska känslor och det förekom ett ökat antal islamofobiska incidenter, men myndigheterna hävdar ändå att situationen inte blev så katastrofal som man fruktade omedelbart efter attentaten. Samtidigt rapporterar företrädare för muslimska grupper ökad rädsla och osäkerhet bland sina medlemmar. Islamofobin tar sig uttryck i exempelvis svårigheter som kvinnor i huvudduk har när de söker anställning, trakasserier på allmän plats och vissa telefonhot mot moskéer och framstående personer. ECRI noterar att ledande politiker har uttalat sig mot islamofobi, uppmuntrar myndigheterna att hålla situationen under noga bevakning, och hänvisar till sin allmänna

policyrekommendation nr 5, med praktiska riktlinjer för åtgärder som bör tas för att bekämpa intolerans och diskriminering mot muslimer.

- **Den samiska folkgruppen**

57. Samebefolkningen i Sverige uppgår till ca 15 000 – 20 000 personer, varav ca 9 000 talar samiska. 1993 inrättade Sverige Sametinget, som är en förvaltningsmyndighet för samerna. Urbefolkningsdelegationen består av enskilda samer och experter från kultur- och forskningsvärlden och förvaltningen. Bland dess syften är att bidra till ökat självbestämmande för samerna, verka för samiskt deltagande i det politiska livet, främja samekulturen och höja medvetenheten.
58. Frågor som rör landrättigheter och rättigheter till jakt och fiske för samerna är ännu inte lösta, och ett antal rättegångar pågår, främst från fastighetsägare som söker kompensation för renbete. Frågan om ratificering av ILO-konventionen 169 om urbefolkningar är fortfarande inte löst. ECRI uppmanar de svenska myndigheterna att fortsätta sina ansträngningar att nå en lösning på de återstående frågorna och se till att det hela inte kompliceras ytterligare av diskriminerande attityder hos den icke-samiska befolkningen i de berörda områdena.
59. Samerna har nu visserligen rätt till undervisning på sitt modersmål, men det verkar som om undervisning på samespråken inte alltid ges utanför de fyra mest nordliga kommunerna. ECRI uppmanar myndigheterna att bevaka och se över tillhandahållandet av undervisning på samespråken. ECRI anser också att majoritetsbefolkningens kunskaper om samerna bör ökas, och noterar att samer fortfarande möts av en brist på medvetenhet om sin kultur och livsstil och av viss fientlighet i de områden i landet där de flesta samer bor. I sammanhanget noterar ECRI med intresse att regeringen i december 2000 startade en nationell informationskampanj om samerna som Sveriges urbefolkning och om samisk kultur.

- **Den romska folkgruppen**

60. Antalet romer som bor i Sverige är ca 35 000 – 40 000, uppdelat på ett flertal grupper, nämligen 2 500 svenska romer, 3 200 finska romer och 10 000 romer från länder utanför Skandinavien. Det finns omkring 20 000 resande som talar någon variant av romani.
61. Som i de flesta länder är romerna föremål för omfattande fördomar och diskriminering. De har en missgynnad ställning på många samhällsområden däribland utbildning, bostäder och arbete. Det har till exempel konstaterats att romska barn, trots förbättringar under de senaste tio åren, fortfarande marginaliseras, styrs i grundskolan ofta in i "observationsklasser" och har hög frånvaro. Endast en liten procent av romska barn fullföljer gymnasieutbildning och fortsätter eftergymnasial utbildning. Mindre än hälften av de romska barn som har rätt till tvåspråkig romani/svensk utbildning utnyttjar möjligheten, eftersom många skolor inte upplyser dem om deras rättigheter. Det är också brist på romanitalande lärare. Det finns inte tillräckligt med utbildningsmaterial för romska barn på deras eget språk och inte heller material för befolkningen som helhet om romsk kultur och romskt språk.

62. På arbetsmarknaden har medlemmar av den romska folkgruppen svårigheter att finna arbete, särskilt romska kvinnor som bär traditionell klädsel. Sådana kvinnor har även mött diskriminering genom att de inte släpps in i butiker eller på andra allmänna platser. Fall av sådan diskriminering har med framgång tagits upp i domstol. Medlemmar av den romska folkgruppen har också svårt att skaffa bostad, och bor ofta i områden där det bor få svenskar ur majoritetsbefolkningen.
63. ECRI noterar att en arbetsgrupp om romer startades 1996 av regeringen för att förbättra romernas situation. Den är sammansatt av representanter för olika departement, för romerna, för Integrationsverket och för kommunerna. Vidare har Ombudsmannen mot etnisk diskriminering fått i uppdrag att starta ett tvåårigt projekt för att bekämpa och förhindra diskriminering mot romer. ECRI uppmuntrar vidare utveckling av strategier för att förbättra situationen för den romska folkgruppen i Sverige och hänvisar till sin allmänna policyrekommendation nr 3, som innehåller en rad riktlinjer för att bekämpa rasism och diskriminering av romer/zigenare. ECRI understryker särskilt vikten av att se till att den romska folkgruppen bemyndigas och ges möjlighet att delta i politikutvecklingen och i de beslut som rör dem själva. ECRI rekommenderar att myndigheterna vidtar åtgärder för att förbättra majoritetsbefolkningens kunskaper om kultur och traditioner hos den romska folkgruppen i Sverige, särskilt i nyckelgrupper såsom lärare och tjänstemän som kommer i kontakt med romer.

- ***Den judiska folkgruppen***

64. Den judiska folkgruppen i Sverige uppgår till mellan 20 000 och 25 000 personer, varav 3 000 tros kunna jiddisch. Inga ingående studier har gjorts av utbredningen av antisemitism i befolkningen, men det finns tecken på att det existerar former av latent eller abstrakt antisemitism som en underström i allmänhetens medvetande och att nya former av antisemitism är på väg att komma upp. Öppna former av antisemitisk propaganda sprids av nazistiska och liknande grupper. Bland uttrycken för antisemitism i Sverige märks rashets, graffiti, skadegörelse och överfall. Regeringen har vidtagit proaktiva åtgärder för att bekämpa antisemitism genom att öka medvetenheten om nazisternas förbrytelser och förintelsen, främst genom sitt projekt Levande historia. ECRI uppmuntrar att man fortsätter och vidareutvecklar sådana initiativ.

L. Kartläggning av situationen i landet

- ***Data och statistik***

65. Det finns luckor i den tillgängliga informationen om situationen för olika minoritetsgrupper på områden som utbildning, sysselsättning, sjukvård och bostäder. Det finns också brister i systemet för registrering av rasistiska brott. Det är exempelvis för närvarande inte möjligt att utifrån tillgängliga data fastställa om det är några grupper som är mer utsatta för sådana brott, och ett eventuellt rasistiskt motiv för vanliga brott registreras ofta inte (se punkt 20 ovan). ECRI understryker vikten av tillförlitliga data för bedömningen av minoritetsgruppers situation och av hur framgångsrik politik och åtgärder avsedda att förbättra deras situation på olika områden är, och uppmuntrar därför de svenska myndigheterna att överväga hur data kan samlas in på ett mer fullständigt sätt inom ramen för principerna för skydd av personuppgifter och frivillig självidentifiering av berörda personer.

M. Vissa institutioners beteende (på central och lokal nivå)

- *Polisen*

66. Det finns inga officiella uppgifter om polismisshandel av personer som tillhör minoritetsgrupper, men det har omtalats att sådana problem har förekommit. Rasprofilering från polisens sida rapporteras förekomma. För närvarande skall klagomål mot polisen anmälas till allmänna åklagaren, som sedan avgör om en utredning skall göras. I så fall handläggs anmälningen av en speciell polisenhet. I sammanhanget vill ECRI hänvisa till sin allmänna policyrekommendation nr 1, där det rekommenderas att anmälningar om förseelser från polisens sida skall undersökas av ett organ som är helt oberoende och separat från polisen, och noterar att en parlamentarisk utredning för närvarande överväger frågan i Sverige. ECRI anser också att uppgifter bör samlas in om förekomsten av polismisshandel av personer från minoritetsgrupper.
67. Det rapporteras att polisens respons vid rasistiska brott och rasdiskriminering fortfarande är otillfredsställande, och många brottsoffer har därför inte förtroende för polissystemet och bryr sig inte ens om att anmäla brott som begåtts mot dem. Polismyndigheterna understryker vikten av att man är mer uppmärksam på rasistiska motiv till brott och lär sig se rasistiska brott ur offrets synvinkel. En nationell enhet för handläggning av rasistiska brott har inrättats. Det verkar emellertid som om man fortfarande är dåligt medveten om sådana frågor på lokal nivå. ECRI uppmuntrar myndigheterna att fortsätta vidta åtgärder för att förbättra polisens respons vid rasistiska brott och särskilt att se till att strategier som antas på nationell nivå filtrerar ned så att de får en verkan på polisens beteende på lokal nivå. ECRI understryker också att utbildningen av poliser bör omfatta undervisning i mänskliga rättigheter med avseende på frågor om rasism och diskriminering och noterar i sammanhanget att Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren har fått i uppdrag att stärka sin personals kunskaper om mänskliga rättigheter.

- *Privata säkerhetsföretag*

68. Det har rapporterats att antalet fall av grovt våld mot medlemmar av minoritetsgrupper från väktare anställda av vaktbolag i Stockholm ökar, och att de involverade väktarna sällan fälls för brott, utan det är snarare offret som åklagas för brott mot tjänsteman. ECRI anser att man bör ägna uppmärksamhet åt detta problem för att säkerställa att vaktbolag inte missbrukar sin maktställning.

N. Medier

69. Det förekommer visserligen mer diskussion i medierna om frågor som rör minoritetsgrupper, rasism och diskriminering numera, och ett antal goda exempel inom medieyrkena för att få en mer nyanserad debatt i sådana frågor och öka mångfalden inom medieyrkena, men det finns fortfarande en tendens att rapportera frågor som involverar personer med invandrarbakgrund på ett sätt som får dem att framstå som om de utgör ett problem eller har problem, snarare än som likvärdiga samhällsmedlemmar. ECRI uppmuntrar medieyrkena att införa relevanta etiska koder för rapportering av frågor som involverar personer från minoritetsgrupper såsom de etiska regler som utarbetats av Pressens

opinionsnämnd för att skydda individer från lidande genom publicitet och att vidta ytterligare åtgärder som syftar till att personer med minoritetsbakgrund inte särbehandlas i mediareporter och inom media-yrkena.

AVSNITT II – FRÅGOR VÄRDA SÄRSKILD UPPMÄRKSAMHET

I detta avsnitt i landrapporterna vill ECRI uppmärksamma ett begränsat antal frågor som kommissionen anser borde ges särskild och snar uppmärksamhet i det berörda landet. I Sveriges fall vill ECRI dra uppmärksamheten till problemet med rasistiskt våld och trakasserier, vardagsdiskriminering och bristen på ett integrerat samhälle med avseende på personer med invandrarbakgrund.

O. Rasistiskt våld och trakasserier

70. Rasistiskt våld och trakasserier har ökat, och myndigheterna erkänner att det uppkommit mer uttryckliga och mer aggressiva former av rasism och främlingshat. De tar sig uttryck i våldshandlingar och trakasserier av rasistisk eller antisemistisk natur och riktar sig mot invandrare (t.ex. angrepp mot flyktingförläggningar, butiker och kaféer som ägs av personer med invandrarbakgrund eller deras bostäder), judar och romer, aktiva antirasister samt journalister, debattörer, poliser och politiker. Statistiken visar att brottet hets mot folkgrupp har ökat från 573 anmälningar 1999 till 744 för 2001. Det har emellertid inte utretts i vilken grad detta avspeglar en ökning i begångna brott eller ökad medvetenhet och ökad villighet från offrens sida att anmäla brott. I vilket fall pekar undersökningar på att ett betydande antal rasistiska brott fortfarande inte anmäls, kanske på grund av bristande förtroende för polisens respons vid sådana brott. Det är värt att nämna att vit makt-rörelsen visserligen fortfarande ligger bakom vissa av de begångna rasistiska brotten, men merparten av dem begås ändå på individnivå.
71. Extremhögern har i ca tio år bestått av ett rasistiskt och ett ultranationellt element. Högerextrema grupper har legat bakom många våldsbrott, ofta riktade mot offentliga personer som har uttalat sig mot rasism. Vit makt-musik är också en betydande företeelse i Sverige, och Sverige är ett av de länder i världen där mest vit makt-musik framställs och distribueras. Vit makt-kulturen har ofta beskrivits som ett antal koncentriska cirklar med en hård kärna på omkring ett hundratal individer i ledande ställning i organiserade grupper, en andra cirkel på omkring ett tusental mer eller mindre aktiva individer, omgiven av en större cirkel konsumenter av rasistiskt material, de flesta av dem ungdomar. Sådana individer har kommit i kontakt med rasistiska ideologier genom musik eller andra medier såsom Internet. Stödet för högerextrema grupper och produktioner varierar regionalt, med högre aktivitetsnivåer i södra Sverige.
72. På den politiska nivån har partier långt ut på högerkanten under senare år vunnit mandat i kommunfullmäktige utifrån en främlingsfientlig plattform med rasistiska undertoner. Ett antal smärre lokala eller regionala starkt invandrarfientliga protestpartier har kommit fram, och en del av dem har nått viss framgång på kommunnivå, särskilt i södra Sverige.
73. ECRI välkomnar det faktum att frågan om rasistiska trakasserier och våldsdåd har givits stor uppmärksamhet i Sverige, och att myndigheterna har vidtagit ett antal åtgärder för att bekämpa rasistiska brott och förbättra rättssystemets respons vid sådana brott. Själva problemet är emellertid inte löst. ECRI

understryker behovet av att noga bevaka situationen rörande rasistiskt våld och trakasserier och verksamheten inom högerextrema och rasistiska rörelser, och behovet av att vidta kraftfulla åtgärder för att bekämpa den subkultur som rasistiska grupper utgör och företeelsen vit makt-musik, särskilt beträffande effektivt beivrande av produktion och spridning av sådan musik.

P. Vardagsdiskriminering

74. Medan medvetenheten om extrema former av rasism såsom aktiviteterna inom högerextrema och nazistiska rörelser är relativt hög i Sverige, är vardagsdiskriminering ett mycket mindre erkänt problem. Det är svårt att kvantifiera omfattningen, men diskriminering på områden som sysselsättning, bostäder, utbildning och tillträde till offentliga platser anses allmänt vara en betydande och underrapporterad företeelse. Strukturella och indirekta former av diskriminering förekommer också på många områden. Sådan utbredd "vardagsdiskriminering" i det svenska samhället påverkar både personer med invandrarbakgrund och medlemmar av nationella minoriteter såsom romerna. Det råder emellertid uppenbarligen osäkerhet bland allmänheten och till och med bland tjänstemän som arbetar i offentliga sektorn om vad diskriminering verkligen betyder – det råder t ex en utbredd missuppfattning att diskriminering måste vara baserad på rasistiska övertygelser – vilka uttryck diskriminering tar och vilka mekanismer som ligger bakom. Diskriminering betraktas alltså ofta som en marginell företeelse.
75. ECRI välkomnar antagandet 2001 av den nationella handlingsplanen mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, som syftar till att mobilisera hela samhället. I sammanhanget anser ECRI att man som prioritet bör höja medvetenheten i samhället om vad som utgör direkt och indirekt diskriminering, att sådan diskriminering är förbjuden i lagen och att diskriminering är utbredd även där det saknar ett klart rasistiskt motiv. I arbetet för en sådan medvetenhetshöjning ingår mer intensiva satsningar för att bekämpa fördomar och negativa attityder hos förvaltnings- och polispersonal och andra tjänstemän vars beteende kan få inverkan på de dagliga erfarenheterna för utsatta grupper i Sverige. Särskilt bör man se till att sådana medvetenhetshöjande åtgärder filtrerar ned på lokal nivå över hela landet. ECRI noterar den roll som Integrationsverket och Ombudsmannen mot etnisk diskriminering spelar i höjande av medvetenheten bland personer i nyckelfunktioner om mekanismerna bakom diskriminering.
76. Beträffande lagregler för att bekämpa diskriminering har den nu gällande brottsbalksbestämmelsen knappast använts (se punkt 18 ovan). ECRI anser att bristen på tillämpning av antidiskrimineringslagstiftningen kan sända ett budskap till allmänheten att diskriminering inte är något allvarligt, och understryker behovet av att myndigheterna vidtar kraftfullare och snabbare åtgärder vid anmälan om olaga diskriminering, så att ett budskap sänds till förövarna och offren att sådana former av diskriminering inte är godtagbara och kommer att bestraffas. ECRI hoppas vidare att ett mer effektivt medel för att bekämpa diskriminering inom kort kommer att inrättas, stött av ett effektivt system för tillämpning och övervakning, exempelvis Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.

77. På grund av svårigheten att bedöma omfattningen och typer av diskriminering på ovannämnda områden rekommenderar ECRI också att metoder utarbetas och införs för att mäta och utvärdera förekomst av och former för diskriminering. Den viktiga roll som s.k. situation testing har spelat i många länder för att upptäcka dolda former av diskriminering skulle också kunna övervägas ytterligare. För närvarande tillämpas inte situation testing i Sverige. Särskilt bör omfattningen av och formerna för strukturell och indirekt diskriminering undersökas mer ingående.

Q. Bristande integration i samhället av personer med invandrabakgrund

78. Sveriges integrationspolitik har gamla anor och historiskt har stor vikt lagts på social jämlikhet, men trots detta ser det ut som om landet riskerar att utvecklas till ett samhälle som de facto är etniskt segregerat. Många rapporter pekar på det faktum att personer med invandrarursprung och minoritetsgrupper har svårt att känna sig som del av det svenska samhället. På områden som bostäder, skolor och arbete finns tecken på att det kan uppstå ökad de facto segregering mellan majoritets- och minoritetsgrupper, och även på att personer med invandrabakgrund utestängs från formella och informella strukturer och nätverk genom vilka samhället fungerar. Kommentaren har gjorts att det svenska samhället är mycket "slutet", och att det finns ett visst mentalt motstånd mot att umgås med personer från annan bakgrund eller med annan kultur. Med andra ord är former för latent främlingsfientlighet ganska utbredda. Det har också konstaterats att synliga minoriteter stöter på särskilda fördomar, både från allmänheten och i kontakt med nyckelinstitutioner, och då särskilt polisen. Personer som avviker från majoriteten eller har ett avvikande utseende har svårt att få tillgång till de nätverk som stöttar det svenska samhället. Personer med invandrabakgrund saknar kunskap om svenskt samhälle, svensk kultur och svensk livsstil. I sammanhanget kan nämnas att politiskt deltagande – att rösta och att ställa upp i val – är mycket lågt bland personer med invandrabakgrund, och att sådana personer är under-representerade i samhällsorganisationer som fackföreningar.
79. Kvinnor med invandrabakgrund kan känna sig särskilt utestängda från strukturerna i det svenska samhället; eftersom de kan sakna självförtroende och möjligheter till kontakt med majoritetsbefolkningens kultur och nätverk. Det är särskilt oroande att till och med barn som är födda och uppfödda i Sverige men kommer från invandrabakgrund kan känna sig utestängda från det svenska majoritetssamhället. Problemen med de facto segregering på bostads- och skolområdet och etniska trakasserier i vissa skolor betyder att sådana barn ofta har mycket liten kontakt med majoritetsbefolkningen, och budskapet de får från omgivningen kan ge dem intrycket att personer med invandrabakgrund är ett problem för samhället snarare än en tillgång. Det faktum att föräldrarna till sådana barn ofta är i en svår situation och utan arbete förstärker bara problemet. Det har konstaterats att barn med invandrabakgrund ofta saknar en positiv förebild, eftersom de inte kan identifiera sig vare sig med sina föräldrar eller med majoritetssamhället. Andra generationens svenskar med invandrabakgrund kan alltså se sig själva särskilt marginaliserade i samhället.
80. Sveriges integrationspolitik har genomgått en större omprövning och omställning, sedan man insett att den tidigare integrationspolitiken inte nått önskat resultat. Fram till sjuttioalet styrdes behandlingen av personer med invandrabakgrund av målsättningen att de skulle assimileras in i det svenska

samhället. 1976 utarbetades för första gången en politik särskilt inriktad på personer med invandrarbakgrund. Den främsta målsättningen var då att åtgärda deras förmenta "tillkortakommanden" eller de nackdelar som sådana personer ansågs utgöra för ett integrerat samhälle, exempelvis deras bristande svenskkunskaper. Sedan 1997 har de uttryckta målsättningarna bakom de aktuella politikåtgärderna varit integration utan assimilering. Den senaste politikinriktningen är fokuserad på att göra mångfald till en central uppgift för samtliga politikområden, utifrån en värdegrund av lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla inom Sverige. Målgruppen för politiken är alltså hela samhället, där kulturens huvudfåra ska inbegripa allas kultur.

81. Regeringen har nyligen i en skrivelse till riksdagen understrukt den stora vikt den lägger vid integrationen. ECRI välkomnar den prioriterade ställning som integrationsfrågorna givits och utvecklingen av en ny inriktning för politiken på området. ECRI understryker särskilt hur viktigt det är att klart definiera målen för integrationspolitiken genom att utarbeta en konkret vision av vad framgångsrik integration verkligen betyder. Det är också viktigt att se till att utveckla en effektiv metodologi för att se till att breda politikbeslut och mål som ställs upp på nationell nivå omsätts i praktiska åtgärder och genomdrivs konkret på lokal nivå. Bland satsningar som gjorts i detta avseende märks arbetet i Integrationsverket och inom kommuner med särskilt ansvar för integration, samt diverse anvisningar till lokala myndigheter där deras uppdrag rörande integration definieras. Det är helt avgörande att det tas fram ett fortlöpande system för utvärdering av politiken, för att säkerställa att ny politik verkligen har avsedd verkan och ge möjlighet till finslipning av politiken på alla stadier i genomförandet. Här har Integrations-verkets avdelning för samhällsanalys särskilt ansvar för att följa, analysera och utvärdera utvecklingen. Det är ytterst viktigt att tillse att minoritetsgrupper involveras i alla stadier av beslutfattandet i frågor som berör dem.
82. ECRI anser också att betydelsen av integrationen som en process som innefattar både majoritets- och minoritetsgrupperna måste framhävas ytterligare. Tidigare politik har haft en tendens att inrikta sig på "tillkortakommandena" hos personer med invandrarbakgrund som en förklaringsfaktor för att de inte integrerats – exempelvis deras bristande kunskaper i svenska eller deras avsaknad av lämpliga kvalifikationer. Mindre vikt har lagts på vad personer med invandrarbakgrund tillför samhället, och på majoritetssamhällets plikt och behov att anpassa sig efter och acceptera personer med ny och annorlunda kultur och bakgrund. ECRI understryker behovet av att sprida information i svenska samhället som helhet om skälen bakom integrationspolitiken och att definiera vad man menar med "framgångsrik integration" som ett mål för denna politik. Det är viktigt att höja medvetenheten hos majoritetsgruppen om att också den har en roll att spela, nämligen att lära sig acceptera personer med invandrarbakgrund som en likvärdig del av samhället, och att dessa utgör en tillgång för samhället som helhet, inte en problemgrupp.

BIBLIOGRAFI

I denna bibliografi anges de huvudsakliga publicerade källor som använts vid granskningen av situationen i Sverige. Den skall inte anses som en uttömmande lista över alla informationskällor som ECRI haft tillgång till under framtagandet av rapporten.

1. CRI (99) 30: Report on Sweden, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, May 1999
2. CRI (96) 43: ECRI general policy recommendation n°1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, October 1996
3. CRI (97) 36: ECRI general policy recommendation n° 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 1997
4. CRI (98) 29: ECRI general policy recommendation n° 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
5. CRI (98) 30: ECRI general policy recommendation n° 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998
6. CRI (2000) 21: ECRI general policy recommendation n° 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, April 2000
7. CRI (2001) 1: ECRI general policy recommendation n° 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, December 2000
8. CRI (98) 80: Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe, ECRI, Strasbourg, 1998
9. CDMG (99) 7 final: "Recent developments in policies relating to migration and migrants", European Committee on Migration, Council of Europe, 1999
10. ACFC/SR (2001) 3 Report submitted by Sweden pursuant to Article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities (received on 8 June 2001)
11. "Swedish report on the Council of Europe Charter for Regional or Minority Languages – Initial Periodical Report presented in accordance with Article 15 of the Charter", Ministry of Industry, Employment and Communications,
12. National Action Plan to combat racism, xenophobia, homophobia and discrimination. Written Government Communication 2000/01:59, presented to Parliament on 7 February 2001
13. "Swedish integration policy for the 21st century", Ministry of Industry, Employment and Communications, Sweden, 2002
14. "The law on measures against ethnic discrimination in working life", Discrimination Ombudsman, January 2000
15. "National Minorities in Sweden: A summary on Swedish Policy on National Minorities", Ministry of Industry, Employment and Communications, Stockholm, Sweden, February 2001
16. "An Integration Programme Promoting Free Choice and Co-operation in the City of Stockholm", Stockholm City Council, second revision October 2001
17. "Crime Trends in Sweden 1998-2000", The National Council for Crime Prevention

18. "Crime Prevention in Sweden", the National Council for Crime Prevention, 2001
19. CERD/C/304/Add.103: "Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination": Sweden. 01/05/2001. (Concluding observations/comments) (57ème session)
20. CERD/C/362/Add.5 : « Fourteenth periodic reports of States parties due in 1999 : Sweden. 25/11/99. CERD/C/362/Add.5 (State Party Report)
21. CERD/C/304/Add.37 : « Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination : Sweden. 18/09/97. CERD/C/304/Add.37. (Concluding Observations/Comments)
22. International Migration Papers 34: "Settlement and integration policies towards immigrants and their descendants in Sweden", 2000, International Migration Branch, International Labour Office, Geneva, 2000
23. Anti-discrimination Legislation in EU Member States: A comparison of national anti-discrimination legislation on the grounds of racial or ethnic origin, religion or belief with the Council Directives. Sweden." Report prepared by Paul Lappalainen under the guidance of the Migration Policy Group on behalf of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), Vienna 2002
24. "Racism and Cultural Diversity in the Mass Media – An overview of research and examples of good practice in the EU member States, 1995-2000", on behalf of the EUMC by ERCOMER, edited by Jessika ter Wal – Chapter on Sweden by Ylva Brune, Department of Journalism and Mass Communication (JMG), Göteborg University
25. Report on Sweden submitted by the EXPO foundation contained in "Anti-Islamic reactions with the European Union after the recent acts of terror against the USA. A collection of the EUMC of country reports from RAXEN National Focal Points (NFPs), Vienna, 25.09.2001
26. "Country Profile: Sweden", Study carried out by PLS RAMBOLL Management on behalf of the European Commission (Directorate General for Justice and Home Affairs). "The opinions expressed by the authors do not necessarily reflect the position of the European Commission", European Community, 2001
27. Position paper from Swedish NGOs prior to the World Conference against Racism in September 2001, Stockholm, May 2001
28. "Information to the CERD Committee with respect to Sweden's commitments according to the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination", International Helsinki Federation (IHF), Stockholm, 28 July 2000
29. "Alternative Report to the Human Rights Committee with respect to Sweden's commitments under the International Covenant on civil and political rights", from: The Swedish NGO Foundation for Human Rights and The Swedish Helsinki Committee for Human Rights", Stockholm, March 2002
30. IHF Report on Sweden, 2000
31. "Racially motivated violence", IHF Monthly Report March 99 (<http://www.ihfhr.org/shc/racevio.html>)
32. US Department of State: Background Notes
33. US Department of State: Country Reports on Human Rights Practices 2000, released by Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, February 2001
34. US Department of State: Sweden: International Religious Freedom Report, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, October 2001-12-10
35. "Positive Action in Sweden: from Central Solutions to Local Responsibility for Combating Ethnic Discrimination", Maritta Soininen and Mark Graham, from "Combating Racial Discrimination: Affirmative Action as a model for Europe", Edited by Erna Appelt and Monika Jarosch, Berg 2000

36. "Roma Minorities in the Nordic and Baltic Countries – Are their rights realised?", Hernesiemi and Hannikainen, Lapland's University Press 2000
37. "A wasted journey? – the struggle continues unabated. Stories and strategies for survival", edited by Joe Frans, Final report of the Afro-European Conference on Integration held in Stockholm, 3-6 May 2001
38. Saami on discrimination, 1998, CEIFO
39. Immigrants on discrimination I-IV, 1995-1998, Lange A, CEIFO
40. "Sweden", from "World Racism Report 1998", Biltès, Istanbul 1999
41. "In and out – Sweden's mixed attitude to asylum", the Economist, published on UNCHR
42. IRR European Race Bulletin, No 37, June 2001

